

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون
مقطع ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

بررسی و مقایسه احکام وصیت و وصایت در مذاهب اهل سنت و تشیع

(رساله ماستری)

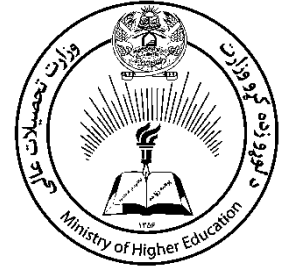
محصل: محمد هارون (صافی)

استاد رهنما: دکتور رفیع الله (عطاء)

سال: ۱۴۰۱ هـ ش موافق به ۱۴۴۴ هـ

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
مقطع ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

بررسی و مقایسه احکام وصیت و وصایت در مذاهب اهل سنت و تشیع (رساله ماستری)

محصل: محمد هارون (صافی)
استاد رهنما: دکتور رفیع الله (عطاء)

سال: ۱۴۰۱ هـ ش موافق به ۱۴۴۴ هـ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت فقه و قانون

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترم محمد هارون ولد حبیب الله: ID: 98-568-SH-MSF محصل دور هفتم فقه و قانون که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: بررسی و مقایسه احکام وصیت و وصایت در مذاهب اهل سنت و تشیع به روز ۱۳۰۱/۱۲/۱۱ تاریخ ۱۴۰۱/۱۲/۱۱ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۰ (نمره به عدد) پورکلا لود (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	استاد وزیر محمد سعیدی	عضو هیات	
۲	دکتور عبدالله حقیر	عضو هیات	
۳	دکتور رفیع الله عطاء	استاد رهنما و رئیس جلسه	

معاون علمی

آمر بورده ماستری

خلاصه بحث

وصیت یک نظام قدیمی است ولی در برخی از زمانه ها با ظلم و بی انصافی همراه بوده است چنانچه نزد رومی ها سرپرست خانواده از راه وصیت - حق تصرف بدون قید و شرط در املاک خویش را داشت حتی گاهی برای یک فرد اجنبی نیز وصیت میکرد و فرزندان خود را از میراثش محروم میساخت. عرب های جاهلیت از روی فخر و مباحات به نفع اجنبی ها وصیت میکردند و اقارب نزدیک و میراثبر را از میراث خویش محروم میساختند.

وقتی دین مقدس اسلام ظهور کرد برای وصیت همانند سایر عقود و ایقاعات - ارکان, شروط, اسباب و موانع تعیین نمود تا هرگاه کسی به نفع دیگری وصیت میکند, باید احکام شرعی آنرا در نظر گرفته و به این امر مبادرت ورزد.

مصادر وصیت را قرآن, سنت و اجماع امت مسلمه تشکیل داده و حکمت تشریحی آن همانا رعایت مصلحت وصیت کننده بمنظور کسب رضای الله متعال و ثواب اخروی می باشد.

وصیت به اعتبارات متعدد به انواع مختلفی قابل تقسیم است که میتوان از آن جمله تقسیمات ذیل را نام برد: الف) تقسیم وصیت به اعتبار حکم تکلیفی.

ب) اقسام وصیت به اعتبار حکم وضعی.

ج) اقسام وصیت به اعتبار اطلاق و تقييد.

د) اقسام وصیت به اعتبار موضوع.

ه) اقسام وصیت به اعتبار منافع.

و) اقسام وصیت به اعتبار لزوم و جواز.

از نظر شیعه یک تقسیم دیگری نیز وجود دارد که به اعتبار عنصر تعهد و تملیک بوده و وصیت را به عهدی و تملیکی تقسیم و عناصر جداگانه ای برای آن ذکر کرده اند.

وصایت نیز عبارت از نهادی است که برای حمایت از محجور از طرف ولی قهری به عنوان وصی تعیین می گردد تا برای اداره امور مولی علیه بعد از فوت وی, اقدام کند البته ولی شخص می تواند به شخص دیگری اختیار دهد تا برای اداره حقوق و اموال مولی علیه شخصی را به عنوان وصی تعیین نماید.

وصایت با ولایت, قیمومت و وکالت تفاوت های زیادی دارد که هر یک به صلاحیت ها و مکلفیت های شرعی ولی, وصی, قیم و وکیل و نیز به مصالحی تعلق میگیرد که به اشخاص تحت ولایت, وصایت, قیمومت و وکالت در نظر گرفته شده است.

وصی باید حسب شرایط شرعی, مسلمان, عاقل, بالغ, عادل و امین بوده با طفل تحت وصایت خویش عداوت دنیوی نداشته باشد.

واژگان کلیدی:

در این رساله ، واژگان کلیدی قرار ذیل می باشد:

- وصیت.
- موصی.
- موصی له.
- موصی به.
- صیغهء وصیت.
- وصیت کتبی.
- وصیت اشاری.
- وصیت رسمی.
- وصی قضائی.
- وصی مختار.

فهرست

فصل اول – کلیات وصیت

مبحث اول: تاریخچه مختصر، مفهوم، مصادر مشروعیت و حکمت وصیت

مطلب اول: مفهوم وصیت
(1)

الف) مفهوم لغوی وصیت
(1).....

ب) تعریف فقهی وصیت
(2)

1) تعریف حنفیه
(3)

2) تعریف مالکیه
(3)

3) تعریف شافعیه
(3)

4) تعریف حنابله
(4)

5) تعریف شیعه.....
(4)

5) تعریف شیخ عبدالوهاب (خلاف)
(5)

6) سبب اختلاف فقهاء و قول راجح
(5)

مطلب دوم: تاریخچه مختصر وصیت.....
(6)

مطلب سوم: مصادر مشروعیت وصیت
(7)

الف) سبب مشروعیت وصیت از قرآن کریم
(7)

(ب) سبب مشروعیت وصیت از سنت نبوی (ص) (8)

(ج) سبب مشروعیت وصیت از اجماع (9)

(د) سبب عقلی مشروعیت وصیت (10)

مطلب چهارم: حکمت و سبب مشروعیت وصیت (10)

مطلب پنجم: حکم وصیت.....

(۱۰).....

قول اول) اینکه وصیت در اصل خود مستحب است نه واجب (11)

قول دوم) اینکه وصیت واجب است (11)

قول راجح (13)

مطلب ششم: ماهیت وصیت (13)

الف) نظر امام زفر رحمه الله (13)

ب) نظر جمهور رحمهم الله (14)

ج) نظر شیعه (14)

قول راجح (14)

مطلب هفتم: اوصاف ذاتی وصیت (14)

1) معلق بودن وصیت به مرگ موصی (14)

2) مجانی بودن تملیک در وصیت (14)

3) قابلیت رجوع از وصیت (15)

مطلب هشتم: تفاوت وصیت با برخی از عقود (15)

الف) تفاوت وصیت با ارث (15)

ب) تفاوت وصیت با هبه (16)

مبحث دوم) انواع وصیت

- مطلب اول) اقسام وصیت به اعتبار حکم تکلیفی (17)
- مطلب دوم) اقسام وصیت به اعتبار حکم وضعی (19)
- مطلب سوم) اقسام وصیت به اعتبار اطلاق و تققید (19)
- مطلب چهارم) اقسام وصیت به اعتبار موضوع (20)
- مطلب پنجم) اقسام وصیت به اعتبار جواز و لزوم (37)
- مطلب ششم) اقسام وصیت به اعتبار وسائل تعبیر از اراده موصی (38)
- مطلب هفتم) اقسام وصیت به اعتبار عنصر تملیک و تعهد (41)

مبحث سوم: ارکان و شروط وصیت

- مطلب اول: تعداد ارکان وصیت از دیدگاه فقهای کرام (رح) (42)
- الف) نظر احناف (42)
- ب) نظر شیعه (43)
- ج) نظر جمهور (43)

مطلب دوم) موصی

- الف) مفهوم موصی (44)
- ب) شروط موصی (44)
- ج) احکام مربوط به موصی (48)

مطلب سوم) موصی له

- الف) مفهوم موصی له (52)
- ب) شروط موصی له (53)

(ج) انواع احکام مربوط به موصی له (55)

مطلب چهارم) موصی به

(الف) مفهوم موصی به (60)

(ب) شروط موصی به (61)

(ج) احکام مربوط به موصی به (66)

مطلب پنجم) صیغه

(الف) مفهوم صیغه یا لفظ وصیت (69)

(ب) وسائل تعبیر از صیغه یا لفظ وصیت (69)

مبحث چهارم) تعدد و تزامم وصایا

مطلب اول) در صورتیکه همه وصایا برای مردم باشد (82)

مطلب دوم) در صورتیکه تمام وصایا به قصد قربت باشند (84)

مطلب سوم) در صورتیکه وصایا مخلوطی از وصایا برای مردم و وصایا به قصد قربت باشند (85)

فصل دوم) وصایت

مبحث اول) مفهوم وصایت و تفاوت آن با برخی از نهادهای دیگر

مطلب اول) مفهوم وصایت (87)

مطلب دوم) فرق بین وصایت، ولایت و قیمومت (88)

مبحث دوم) ارکان، شروط و انواع وصایت

مطلب اول) ارکان وصایت (89)

مطلب دوم) شروط وصایت (89)

(الف) موصی و شروط آن (89)

- (90)..... اول) مفهوم وصی
- (92)..... دوم) شروط وصی
- (98)..... سوم) تصرفات شرعی وصی
- (100)..... چهارم) تعدد اوصیاء
- (100)..... پنجم) حالات عزل وصی

ج) موصی فیہ

- (104)..... اول) مفهوم موصی فیہ
- (106)..... دوم) شروط موصی فیہ
- (107)..... سوم) صیغہء وصایت
- (108)..... چهارم) قبول و رد وصایت

مطلب سوم) مقدار وصیت و تنفیذ آن

- (112)..... الف) مقدار وصیت
- (121)..... ب) تنفیذ وصیت
- (124)..... مطلب چهارم) مبطلات وصیت
- (131)..... نتیجه گیری
- (132)..... پیشنهادات
- (134)..... فهرست آیات
- (135)..... فهرست احادیث
- (136)..... فهرست اعلام
- (137)..... فهرست منابع و مراجع

نتیجه گیری

از لابلای بحث وصیت که موضوع اصلی این رساله را تشکیل میدهد ، موارد آتیه بدست می آید:

- 1) وصیت عبارت از تملیکی است که بر سبیل تبرع به بعد از مرگ موکول گردیده و مصادر مشروعیت آن را کتاب الله ، سنت رسول الله (ص) ، اجماع امت مسلمه و معقول تشکیل میدهد.
- 2) مستحب است کسی که مالی دارد ، باید قبل از فوت خویش در مورد آن وصیتی داشته باشد که این امر خالی از پاداش و ثواب اخروی نخواهد بود.
- 3) وصیت گاه بصورت مطلق و گاه بصورت مقید واقع میشود.
- 4) ارکان وصیت به نزد جمهور فقهاء چهار وعبارتند از: موصی ، موصی له ، موصی به و صیغه.
- 5) وسائل تعبیر از صیغه گاه لفظی است که مراد از آن را میتوان در ایجاب و قبول خلاصه نمود و گاه فعلی اند ، مانند کتابت و اشاره.
- 6) شروط وصیت بر دو نوع اند: 1- متفق علیه. 2- مختلف فیه.
- 7) دین بر وصیت مقدم بوده و نفاذ وصیت تنها بعد از ادای دین ، صورت گرفته می تواند.
- 8) وصیت صبی در نزد جمهور فقهاء صحت دارد ؛ زیرا صبی تنها به سبب آنکه مبادا مال خویش را ضایع نسازد ، از تصرف در آن ممنوع قرار میگیرد ؛ درحالیکه در وصیت ، ضایع ساختن مال اصلاً مطرح نیست.
- 9) وصیت سکران مانند سایر انشائاتش به نزد شافعیه وحنابله صحیح است.
- 10) هرگاه وصیت محجورعلیه در باب تقرب الی الله و سایر ابواب خیر صورت گرفته باشد ، صحیح است.
- 11) به نزد امام مالک رحمه الله ، برخی از شوافع ، بعضی از حنابله وظاهریه ، وصیت برای وارث مطلقاً جواز نداشته و وارث بودن شخص در وقت موت موصی اعتبار ندارد نه در وقت انشاء وصیت.
- 12) وصیت برای والدین و اقارب ، حکم وجوب را دارا نمی باشد.
- 13) در موصی ، مسلمان بودن شرط نیست ، بنابراین وصیت کافر برای مسلمان در صورتیکه در غیر محرّمات باشد ، جایز است.
- 14) به نزد برخی از شوافع و بعضی از حنابله و امام ابی یوسف رحمه الله ، وصیت برای قاتل مطلقاً جایز نیست ؛ خواه ورثه بدان اجازه دهند یا نه و خواه قتل ، عمدی باشد یا خطائی.
- 15) وصیت به بیشتر از مقدار ثلث متروکه جواز ندارد ؛ خواه ورثه آنرا اجازه بدهند یا ندهند و به نزد جمهور فقهاء وظاهریه: زمان اعتبار ثلث ، همان وقت مرگ وصیت کننده است نه وقت انشاء وصیت.

- 16) وصیت در مورد منافع ، حقوق و اِراض همانند وصیت به اعیان صحیح است.
- 17) وصیت به منافع با وفات شخصی که منفعت به نفع وی وصیت شده است ، با از بین رفتن مالی که راجع به منفعت آن وصیت صورت گرفته است ، إسقاط منفعت از جانب موصی له و تملک عینی که به منفعت آن وصیت صورت گرفته است ، خاتمه می یابد.
- 18) مصارف عینی که به منفعت آن وصیت بعمل آمده است به دوش موصی له می باشد.
- 19) وصیت به منافع بر دو نوع موقت ومؤبد (دائمی) تقسیم گردیده است.
- 20) وصیت در حق موصی له غیر لازم است ، بنابراین موصی له هر زمانی بخواهد میتواند وصیت را رد کند. رد وصیت از طرف موصی له ذریعهء قول یا چیزی که بر معنای رد باشد ، حاصل می گردد و برای کسی که مالک رد است لازم است که شخص معین بوده و دارای ولایت کامل باشد نه محجورعلیه .
- 21) وصیت به رد موصی له و با مرگ وی در صورتی که قبل از موصی وفات یافته باشد ، باطل می گردد ؛ اما هرگاه بعد از موصی وقبل از قبول یا رد ، وفات نماید ، در این صورت ملکیت موصی به به ورثهء موصی له انتقال می یابد. ونیز وصیت با زوال اهلیت موصی به جنون مطبق ، ارتداد موصی ، تعلیق وصیت به شرط غیرمحقق الوقوع ، قتل موصی از طرف موصی له ، هلاک موصی به معین یا به استحقاق برده شدن آن باطل میگردد. به نزد امام مالک رحمه الله هرگاه وصیت برای وارث صورت گرفته باشد ، نیز وصیت باطل میگردد.

پیشنهادات

برای آنکه مفهوم وصیت بهتر دانسته شود و نیز تفاوت آن با وقف و نهادهای حقوقی دیگر برجسته گردد، موارد آتی پیشنهاد می گردد:

- در بیشتر موارد حدس و گمان در میان عامه مردم آنست که وقف و وصیت به یک معنا بوده و این امر حتی در برخی از وثایق محاکم نیز تسجیل گردیده و دیده شده که شخص زمین خود را بنام مدرسه وقف نموده اما در وثیقه طبق درخواستی اش که درج کننده مربوطه گردیده از لفظ وصیت کار گرفته شده و محرر محکمه نیز از ترس تفتیش، همان لفظ وصیت را درج وثیقه نموده نه لفظ وقف را درحالیکه منظور شخص از این اقرارش وقف بوده نه وصیت.
- برای آنکه وصایای میان مردم بصورت درست و واقعی نه صوری، منعقد گردد، لازم است این امر درج وثیقه شرعی گردد نه اوراق عرفی، زیرا اکثراً ورثه موصی سند عرفی دست داشته موصی له را نپذیرفته و تنفیذ وصیت موصی را بالای ترکه وی نمی پذیرند. بنابراین جهت دفع اشکال فوق و رفع منازعه بعدی، هرگاه وصیت درج وثیقه شرعی گردد، ورثه نمی توانند از تنفیذ آن بالای متروکه موصی امتناع ورزند.
- چنانچه هویداست وصی مختار یا اختیاری باید در نخست توسط اب یا جد صحیح التصرف برای موصی له منصوب گردد و هرگاه شخص وصی مختار نداشت این صلاحیت به محکمه برمیگردد. هرگاه محکمه در تعیین و نصب وصی جبری، ماما و عمه و غیره کسانی را که از ذوی الارحام تلقی میگردند برای صغار در نظر بگیرند بهتر و موزون تر خواهد بود.
- همه اشخاصی که وارث ندارند و یا از جمله پدرانی هستند که پسران شان در حال حیات شان وفات یافته و اولاد آنها فرع غیر وارث پنداشته میشوند، بهتر است که از روی استحسان برای صغار آنها وصیت نمایند. بنابراین بنده نظریه مذهب ظاهری را دراین راستا اصلح بحال صغار میدانم.
- اشخاصی که در رابطه به یک امر بدعت وصیت میکنند مانند اینکه به اولاد خود وصیت کنند که پس از مرگ شان، بر قبر شان گنبدی را اعمار نمایند به ورثه آنها اذعان گردد که چنین وصیتی صبغه شرعی نداشته و نافذ پنداشته نمی شود و بر ورثه لازم است از اجرای آن خودداری نمایند تا آنکه نه اسراف کرده باشند نه سنت بیجا از خود گذاشته باشند و نه در امر بدعتی با موصی شریک شده باشند.

مراجع و مراجع

- ابن عابدين ، مُحَمَّد امين بن عمر ، رد المحتار على الدر المختار ، چاپ دوم ، مصر: مطبعة البابي الحلبي — 1386 هـ ق.
- ابن قدامة ، موفق الدين عبدالله بن احمد وشمس الدين بن قدامة المقدسى ، المغنى والشرح الكبير ، بيروت: دارالكتاب العربى.
- ابن قدامة ، موفق الدين عبدالله بن احمد ، المغنى فى فقه الامام احمد بن حنبل الشيبانى ، جلد ششم ، بيروت: دارالفكر.
- ابن نجيم ، زين الدين بن ابراهيم ، البحر الرائق شرح كنزالدقائق ، جلد هشتم ، چاپ دوم ، بيروت: دارالمعرفة.
- الازهرى ، صالح عبدالسميع ، جواهرالإكليل شرح مختصرالخليل ، جلد دوم ، بيروت: دارالمعرفة.
- ألكاسانى ، علاء الدين ابى بكر بن مسعود ، بدائع الصنائع فى ترتيب الشرائع ، جلد هفتم ، مصر: 1328.
- الأوسى الحنفى ، سراج الدين ابو مُحَمَّد على بن عثمان بن مُحَمَّد التيمى ، الفتاوى السراجية ، نشرات المكتبة الحقانية ، پشاور — پاکستان.
- البرديسى ، مُحَمَّد زكريا ، الميراث والوصية فى الاسلام ، قاهره: دارالقومية للطباعة والنشر — 1384 .
- البهوتى ، منصور بن يونس ، كشاف القناع عن متن الإقناع ، جلد چهارم ، رياض: مكتبة النصر الحديثة.
- تفتازانى ، سعدالدين ، حاشية على المختصر ، دارالكتب العلمية ، عام الطبع 1983 م ، بيروت — لبنان.
- الجرجاني ، على بن مُحَمَّد الشريف ، التعريفات ، بيروت: مكتبة لبنان.
- الجزائرى ، عبدالرحمن ، الفقه على المذاهب الأربعة ، چاپ دوم ، 1371.
- الخطيب ، حسن احمد ، الفقه المقارن ، دارالمصرية اللبنانية ، 1991.
- الدسوقى ، مُحَمَّد شمس الدين ، حاشية الدسوقى على الشرح الكبير ، جلد چهارم ، دارالفكر.
- الرملى ، شمس الدين مُحَمَّد بن ابى العباس ، نهاية المحتاج إلى شرح المنهاج ، جلد ششم ، مصر: مطبعة مصطفى البابي الحلبي ، 1357.
- الزحيلي ، وهبة ، الفقه الاسلامى و أدلته ، چاپ سوم ، جلد هشتم ، بيروت: دارالفكر ، 1409.
- الزحيلي ، وهبة ، الفقه الحنفى الميسر ، جلد سوم ، مكتبة مُحَمَّدية ، كراتشى باكستان.
- زحيلي ، وهبه ، احكام وصيت و وقف در فقه اسلامى ، مترجم: خالد ايوبى نيا ، نوبت چاپ اول ، سال طبع ، 1390 ، مشهد — ايران.
- زحيلي ، وهبه ، فقه خانواده در جهان معاصر ، ترجمه: عبدالعزیز سليمى ، نشر احسان ، سال چاپ 1385 ، تهران — ايران.
- سابق ، سيد ، فقه السنه ، ترجمه: محمود ابراهيمى ، انتشارات مُحَمَّدى سقر ، سال طبع 1371 هـ ش ، تهران — ايران.
- السباعى ، مصطفى و عبدالرحمن الصابونى ، الاحوال الشخصية ، چاپ دوم ، مطبعة جامعة دمشق ، 1390.
- السرخسى ، شمس الدين ، المبسوط ، بيروت: دارالمعرفة ، 1414.
- سعيد الصاغر جى ، اسعد مُحَمَّد ، الفقه الحنفى و أدلته ، چاپ كتابخانه رشيديه ، پشاور — پاکستان.
- سغدى ابوالحسن ، على بن الحسين بن مُحَمَّد ، أئنتف فى الفتاوى ، مكتبه رشيديه ، پشاور — پاکستان.

السمرقندی ، ابی الیث نصر بن مُجَّد بن احمد بن ابراهیم ، خزانه الفقه ، مکتبه عمریه ، کانسی رود کویته — پاکستان.
السنهوری ، عبدالرزاق ، الوسیط فی شرح القانون المدنی الجدید ، منشورات الحقوقیه ، عام الطبع 1998 م ، بیروت
— لبنان.

سوید ، مُجَّد امین ، تسهیل الاصول علی قواعد الاصول ، مطبعة دارالعلم ، عام الطبع 1991 م ، دمشق — سوریه.
شاطبی ، ابواسحاق ، الموافقات ، دار المعرفه ، عام الطبع 1424 هـ ق ، بیروت — لبنان.
الشربینی ، مُجَّد ، مغنی المحتاج إلى معرفة معانی الفاظ المنهاج ، جلد سوم ، مصر: مطبعة مصطفى البابي الحلبي ،
1352.

الشوکانی ، مُجَّد بن علی ، نیل الاوطار عن احادیث سید الاخیار شرح منتقى الأخبار ، جلد پنجم وششم ، قاهرة:
دارالحديث.

شیخ الاسلامی ، اسعد ، احوال شخصیه در مذاهب چهار گانه اهل سنت ، نوبت چاپ سوم ، سال 1389 ، قم —
ایران.

عبده ، مُجَّد بروجردی ، حقوق مدنی ، سال طبع 1380 ، نوبت چاپ اول ، انتشارات مجد ، تهران — ایران.
قبله ای خویی ، خلیل ، آیات الاحکام (حقوق مدنی — جزائی) ، وزارت ارشاد وفرهنگ اسلامی ، سال چاپ 1384
هـ ش ، تهران — ایران.

قرطبی ، مُجَّد بن احمد بن رشد ، بداية المجتهد و نهاية المقتصد ، جلد دوم ، چاپ هشتم ، لبنان: دارالمعرفة —
1406.

کمال الدین ، مُجَّد بن عبدالواحد ، فتح القدير ، انتشارات مکتبه رشیدیه ، پشاور — پاکستان.
لنگرودی ، مُجَّد جعفر جعفری ، ترمینولوژی حقوق ، سال چاپ 1385 ، نوبت چاپ شانزدهم ، کتابخانه گنج دانش ،
تهران — ایران.

مسعود انصاری و مُجَّد علی طاهری ، دانشنامه حقوق خصوصی ، ج 3 ، سال چاپ 1388 ، نوبت چاپ سوم ، ناشر:
انتشارات جنگل جاویدانه ، تهران — ایران.

وردک ، عبدالرحمن ، روضة الاحکام ، مدینه کتب خانه ، محله جنگی بازار پشاور — پاکستان.
وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية ، الموسوعة الفقهية الكويتية ، الطبعة الثانية ، عام الطبع 1404 ، کویت.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af